

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 1, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.22

Я. В. Добрянський,
здобувач ПВНЗ «Європейський університет»

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Розглянуто питання державного регулювання у сфері оподаткування. Розкрито місце, роль оподаткування у розвитку соціально-економічних процесів держави. Визначено завдання оподаткування в системі державного регулювання на макро- та мікрорівнях з метою активізації підприємницької діяльності.

The question of government control is considered in the field of taxation. A place is exposed, role of taxation in development of socio-economic processes of the state. Certainly task of taxation in the system of government control on makro- and microlevels with the purpose of activation of entrepreneurial activity.

Ключові слова: оподаткування, система державного регулювання, податки, податкові регулятори, податкові інструменти.

Вступ. Оподаткування у всі часи було однією із складових якісно нових підходів до формування системи державного регулювання. Постійно відбуваються зміни у виробничих процесах, у фінансово-економічних відносинах між господарюючими суб'єктами, між державою, інвесторами, змінюється якість соціальної сфери. Все це веде до пошуку нових механізмів державного регулювання, використовуючи при цьому податкові інструменти.

Постановка задачі. Метою статті є узагальнення підходів до визначення місця і ролі оподаткування в системі державного регулювання, аргументування завдань системи державного регулювання у сфері оподаткування з метою активізації підприємницької діяльності. Проблеми розробки та впровадження у практичне буття заходів податкового регулювання розглядалося когортою вчених-економістів: М. Дем'яненко, О. Гудзь, Ю. Івановим, А. Крисоватим, В. Мельником, Н. Прокопенко, В. Тропіною, В. Федосовим та ін.

Результати. Державне регулювання за допомогою податкових заходів - це складний механізм, що поєднує різноманітні податкові важелі, які впливають на отримання позитивних фінансово-економічних результатів господарюючих суб'єктів, розвиток територіальних громад, задоволення потреб суспільства, підвищення інвестиційної мотивації.

Стан вітчизняної економіки потребує посиленого державного втручання в економічні процеси і в основному у вигляді підтримки. Прикладом може слугувати система податкового сприяння у США, ЄС, Канаді, в арабських країнах, Малазії та ін. Ця підтримка направлена зазвичай на активізацію виробничих процесів, збільшення обсягів виробництва продукції, регулювання цін. Хоча при цьому існують різні підходи до рівня державного сприяння: у Новій Зеландії – 1%, в Австралії – 6, США – 20%, ЄС – 38%, у Норвегії, Південній Кореї, Японії, Швейцарії - більше 60 % [1, с. 93]. На даний час, важливо, щоб здійснення податкових реформ відбувалося з врахуванням міжнародних зв'язків [2].

Рівень державного втручання в економічні процеси віддзеркалюється в показнику внутрішнього валового продукту на душу населення (табл. 1.).

Таблиця 1.
Рівень внутрішнього валового прибутку на душу населення [3].

№ з/п	Країна	ВВП на душу населення
1	Країни Північної та Середньої Європи, США, Канада, Австралія, Японія, Кувейт, <u>Нова Зеландія</u> Сінгапур, ОАЕ	понад 10 тис. доларів
2.	<u>Венесуела</u> , <u>Лівія</u> , ПАР, європейські країни (крім постсоціалістичних), країни Перської затоки (крім Ірану), <u>Бутан</u> , <u>Південна Корея</u> <u>Тайвань</u>	3-10 тис. доларів
3.	Таїланд, <u>Малайзія</u> , Мексика, <u>Алжир</u> , <u>Туреччина</u> , деякі країни Південної Америки	1-3 тис. доларів
4.	решта країн	до 1 тис. доларів

Аналіз показників, представлених у табл. 1. свідчить, що країни, які мають найбільший рівень державної підтримки характеризуються і найбільшою віддачею економіки на відміну від вітчизняної.

Тренд валового внутрішнього продукту в Україні у розрахунку на одну особу з 2005 р. має тенденцію до збільшення крім показника за 2009 рік (індекси фізичного обсягу ВВП у розрахунку на одну особу складають відповідно за досліджуваними роками у відсотках : 103,5; 108,1; 108, 6; 102,9; 85,6) [4]. Сповільнення досліджуваного показника свідчить про кризові явища як в Україні так і у світі.

Використання оподаткування в системі державного регулювання відбувається на основі взаємостосунків між суб'єктами, які діють на ринку і в результаті підштовхують до змін. Досить різноманітні чинники, що створюють умови до застосування податкових регуляторів (рис.1).

Рис.1. Основні обставини, що формують рушійну силу економіки

Автор притримується думки, що система державного регулювання неможлива без використання податкових механізмів і податкових інструментів. Спираючись на ст. 17 Господарського кодексу, як уже зазначалося вище, суб'єктами економічних відносин виступає держава, підприємства, територіальні громади, особи.

Суб'єкти господарювання потребують податкової підтримки (через прямі податки) як виробники, а покупці, при споживанні вироблених благ потребують виваженої цінової політики на товари (через непрямі податки). Громадяни, які створюють суспільний продукт і представляють робочу силу на ринку, вимагають податкового сприяння через податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок.

Держава координує взаємовідносини між суб'єктами господарювання і споживачами через систему оподаткування. Ефективність цих стосунків залежить від впровадження механізмів податкової підтримки, а в деяких випадках і використання дестимулюючих важелів.

Регулювання розвитку матеріального і нематеріального виробництва, задоволення потреб суспільства залежить від застосування раціональної системи оподаткування. Розвиток економічних процесів потребує нових підходів до створення суспільного продукту, з'являються нові потреби у суспільстві, нові вимоги до виробництва виробничих потужностей, глобалізація економіки теж диктує свої умови, що потребує вироблення модифікованих підходів до розробки податкових регуляторів.

Таким чином, регулювання розвитку виробничих і економічних процесів за допомогою системи оподаткування виступає одним із засобів державного регулювання. Мета суспільного виробництва – створення соціального продукту. На всіх етапах виробництва, розподілу важливо застосування податкових механізмів для досягнення ефективних економічних показників.

Система оподаткування є складовою інституту фінансів і підлягає процесам модифікації під дією факторів, що визначають зростання макроекономічних показників: динаміка ВВП, тренд показників зростання розвитку адміністративних територій, галузей, темпи зміни фінансових показників підприємств. Політична ситуація в країні теж формується через регуляцію податкового навантаження.

Оподаткування пройшло поступальний розвиток в процесі якого сутність податкового регулювання, його призначення зазнало змін. Державне регулювання за допомогою оподаткування впливає на дію бізнес структури через адміністративні методи. Так, Податковим кодексом замість плати за торговий патент до складу місцевих податків було введено збір за здійснення деяких видів підприємницької діяльності. Розмір виплати даного збору затверджують місцеві органи влади (у випадку не затвердження, розмір плати здійснюється за мінімальними ставками) [4]. До заходів адміністративного впливу можна віднести обмеження для підприємців, що працюють на єдиному податку. Так, пунктом 139.12 ПК передбачено, що суб'єкти підприємницької діяльності, результати діяльності яких оподатковуються за загальною системою оподаткування, не можуть включати у склад податкових витрат витрати на придбання товарів (робіт, послуг) у підприємця, що працює за єдиним податком, за виключенням послуг, отриманих від підприємців цієї категорії у сфері інформатизації. Для юридичних осіб таке обмеження почало діяти з 01.04.2011 р. (дата вступу в силу розділу з ПК). У зв'язку з впровадженням таких дестимулюючих адміністративних заходів, коло підприємців, що працюють за єдиним податком значно звужиться.

Також, прикладом податкових механізмів регулювання економіки, що носять стримуючу ознаку може слугувати акцизний податок, застосування якого веде до зменшення рівня попиту на товари, які віднесено до групи підакцизних, тобто товарів не першої необхідності. До вступу в дію ПК, цей податок мав назву «акцизного збору». Сутність його майже не змінилася, але на відміну від збору, податок становиться безумовним і сплата даного податку шляхом взаємозаліків, зустрічних обов'язків, векселями не можлива. Перелік підакцизних товарів систематизовано в чотирьох групах. Відповідно до ст. 215 ПК підвищено ставки на бензин і дизельне паливо в середньому на 37-40%; спирт, алкогольні напої і табачні вироби на 6,9%. Акциз на пиво залишився без змін.

Досить різноманітні регулюючі заходи криються в оподаткуванні доданої вартості. Так, Податковим кодексом звільнено від оподаткування досить велику кількість товарів, послуг, робіт, перелік яких надано у ст. 197 ПК і в основному повторюються операції, які до цього часу регламентувалися ст. 5. Закону про НДС. При цьому, необхідно зауважити, що пільги, передбачені п. 197.1, будуть працювати також при імпорті (п. 197.4 ПК). Раніше імпорт таких товарів обкладався ПДВ (5.5 ст. 5 Закону про ПДВ). Тобто, такі дії уряду направлені на стимулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб'єктів.

Досить яскравим прикладом активізації підприємницької діяльності за допомогою податкового регулювання являється впровадження спрощеної системи оподаткування [5]. На даний час принципової різниці з Указом 727 (ст. 6), в якому були зазначені податки, які вже давно не діяли, не має. Деякі податки, наприклад комунальний, від сплати якого звільнялися юридичні особи, що працювали за єдиним податком, кодексом не передбачено. Також, з 1.01.2011 р. платники єдиного податку почали сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ), передбачений Законом про єдиний соціальний внесок. ЄСВ за найманих працівників підприємці повинні сплачувати в повному обсязі: в частині нарахувань – у межах від 36,76 до 49,7% від фонду оплати праці в залежності від класу професійного ризику діяльності; в частині утримань – 3,6% від заробітної плати.

Система державного регулювання через прийоми оподаткування повинна базуватися на використанні опосередкованих методів спонукання інтересів підприємців до дії. Тобто, створити умови, які б збалансували інтереси держави і бізнесових кіл, щоб вигідно було їм розвивати свій бізнес на користь суспільству.

За допомогою способів оподаткування можна впливати і на ситуацію як на рівні держави так і на окремо взятих територіях. На даний момент податкове

регулювання актуалізуються з метою виведення окремих регіонів з депресивного становища. Так, в частині місцевих податків та зборів місцеві органи влади на сільських, селищних та районних радах народних депутатів можуть приймати рішення про певні податкові пільги до тієї частини податків, що зараховуються до місцевих бюджетів з метою заохочення до розвитку підприємницької діяльності [6], що, в свою чергу, передбачає створення робочих місць на території даних громад, звісно, збільшення в результаті таких дій сплати податку на доходи фізичних осіб даної категорії працівників.

Колектив вітчизняних дослідників виділяє заходи впливу на розвиток економіки за допомогою системи оподаткування за масштабом [7, с. 21]: вплив на процеси, що відбуваються на рівні держави, галузі. Тобто, у рамках держави здійснюється вплив на всіх без винятку платників податків (наприклад, податок на прибуток). Так, 01.01.2004 р. було запроваджено зменшення ставки оподаткування прибутку з 30 до 25%. Податковим кодексом передбачено з 01.04. 2011 року сплату цього податку здійснювати у розмірі 23 % (в майбутньому планується довести цю ставку до 16% з 2014 р.). Прикладом галузевого впливу яскраво можуть слугувати податкові механізми сприяння сільськогосподарським товаровиробникам (запровадження фіксованого сільськогосподарського податку, спеціального режиму у сфері сільського та лісового господарства, а також рибництва і порядок сплата ПДВ підприємствами, що займаються переробкою молока та м'яса).

Автор притримується думки вітчизняних вчених [8-10], що заходи зі зміни прийомів оподаткування повинні мати довгостроковий період з метою психологічної адаптації бізнес структур до змін податкового законодавства, з'ясування їх фінансових можливостей для розширення чи диференціації видів діяльності. Хоча, треба зважати і на думку інших дослідників, які передбачають ефект від податкового регулювання у терміновому втручанні в процес виконання податкових зобов'язань [11].

Оподаткування в системі державного регулювання на різних рівнях має різні завдання. Так, на загальнодержавному рівні в основному вирішуються наступні задачі: визначаються загальнодержавні цілі регулювання економіки при використанні податкових важелів та місія держави у вирішенні поставлених цілей, завдань та вихідних даних для кого будуть призначатися заходи податкового регулювання (галузі, території, категорії платників, виду діяльності тощо); стан та тенденції використання коштів бюджету; вивчення слабких і сильних сторін, загроз та резервів для активізації розвитку визначеної категорії платників податків; формалізація поставлених цілей податкового регулювання; визначення термінів досягнення запланованих завдань державного регулювання у сфері оподаткування; опрацювання стратегічних програм державного регулювання на основі модернізації оподаткування; формування системи державного регулювання на основі змін в оподаткуванні, викликаних сучасними умовами господарювання.

Розглянемо завдання, які потребують вирішення на регіональному рівні: на основі визначеної державної системи регулювання у сфері оподаткування, вивчається набір податкових інструментів, який сприятиме приведенню в дію запланованих податкових заходів; розробляються регіональні стратегічні податкові програми, на основі податкової мотивації до розвитку підприємницької діяльності з усіх напрямів економіки; здійснюється організація контролю за виконанням розроблених програм податкового регулювання регіональної економіки.

Задачі системи регулювання у сфері оподаткування на рівні суб'єкта господарювання полягають у здійсненні: розрахунку прогнозних показників діяльності підприємства за модернізованою системою оподаткування; аналізу показників діяльності до впровадження елементів модернізації оподаткування і з'ясування відхилень прогнозних показників, розрахованих за інноваційними податковими ставками; визначення оптимального варіанту діяльності суб'єкту господарювання при застосуванні модифікованих елементів оподаткування; здійснення внутрішнього податкового аудиту за дотриманням норм податкового законодавства; аналіз попередніх результатів діяльності на основі новацій в системі оподаткування; проведення корегувальних заходів при наявності доцільності усунення відхилень, від запланованих результатів; оцінка результатів досягнення цільових параметрів.

На сьогоднішній день не можна чітко проаналізувати ефективність нововведень по окремих податках, здійснених Податковим кодексом за відсутності даних з фактичних показників податкових надходжень. Також, потрібно зазначити: в окремих випадках на досягнення ефекту від інноваційних податкових заходів впливають новації з інших складових системи податкового регулювання.

Слід зауважити, що до податкових нововведень (особливо з функцією стимулювання) не потрібно ставитися, як до панацеї від усіх негараздів. Так, необ'єктивне застосування податкових пільг в Україні в період розбудови вітчизняної економіки (1997-2002 рр.) привело до зниження ВВП майже на 8% [12, с. 201]. Функція регулювання при застосуванні інновацій оподаткування приносить позитивні результати тільки при симбіозі податкових механізмів і інших складових державного регулювання [13, с. 12].

Ефективність державного регулювання при застосуванні сфери оподаткування можлива при наявності раціонального співвідношення витрат на адміністрування податкових нововведень і організацію контролю перевірок. Прикладом може слугувати єдиний збір, який сплачується в пунктах через державний кордон України, збір з власників собак та ін., що і призвело до відміни даних зборів.

При визначенні податкових засобів з метою запровадження методів регуляції, необхідно розробити податкові механізми, які б знівелювали можливість використання «податкових ям». Зважаючи на механізм податкового мультиплікатора при розрахунку ефективності податкових новацій потрібно враховувати і термін віддачі від інноваційних методів системи оподаткування і обсяги витрат на їх впровадження.

Доходна частина бюджету формується в основному від підприємств, що займаються виробничим процесом. Податкові виплати від фізичних осіб збільшуються, але не в достатньому обсязі. Таке становище вимагає пошуку нових, кращих шляхів для фінансування розвитку виробничих підприємств через залучення інвестицій для цих потреб. Динаміку валових капітальних інвестицій у вітчизняну економіку представлено в табл. 2.

Таблиця 2.
Динаміка валових капітальних інвестицій в економічну діяльність підприємств та установ України за 2006-2010 рр., млрд грн

Показники	2006 рік	2007 рр	Відхил. 2007 р. до 2006 р. у %	2008 рік	Відхил. 2008 р. до 2007 р. у %	2009 рік	Відхил. 2009 р. до 2008 р. у %	2010 рік	Відхил. 2010 р. до 2009 р. у %
Валові капітальні інвестиції, усього	142,5	205,1	143,9	246,0	119,9	172,9	70,3	167,3	96,8
у т. ч.									
- на будівництво	66,0	100,2	151,8	122,9	122,7	87,6	71,3	78,7	89,8
- на придбання раніше існуючих основних засобів	12,0	13,0	108,3	13,1	100,1	10,7	81,7	9,9	92,5
- на придбання (виготовлення) нових основних засобів	59,0	85,6	145,1	104,0	121,5	69,2	66,5	71,8	103,8

Аналіз їх тренду свідчить про негативну тенденцію досліджуваних показників: від'ємні темпи зростання прослідковуються за 2009 - 2010 роки, про що підтверджує вплив кризи на результати інвестиційної діяльності українських підприємств. Аналогічна ситуація і в структурі капітальних вкладень, окрім показника розміру інвестування на придбання або технологію виготовлення нових основних засобів.

Тому, до складу основних елементів системи державного регулювання у податковому секторі відносяться також податкові механізми залучення інвестицій у діяльність бізнес структур. Паралельно з цими заходами потрібно дії регуляторів націлювати на створення внутрішніх інвестицій (доходу) підприємств.

Висновки. Розробка пропозицій по впровадженню інноваційних основ оподаткування у систему державного регулювання повинна базуватися на внутрішніх потребах економічного державного сектору. Сприяння розвитку економічних процесів на вітчизняних теренах повинно корелюватися з податковими регуляторами,

які зможуть виступити в якості рушійної сили активізації економічного сектору, підприємницької діяльності, розвитку фінансового ринку, зовнішньоекономічної діяльності при акцентуванні ролі оподаткування у відтворювальному процесі та у створенні суспільного продукту.

Список використаних джерел.

1. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання / М. А. Латинін. – Х. – Марістр – 2006. – 456 с.
2. Налоги: Учебник для вузов / Под ред. Д. Г. Черника. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 2002.- 444 с.
3. [Електронний варіант] : режим доступу - <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%97%D0BD%D0%B0>
4. [Електронний варіант] : режим доступу - http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%82
5. Податковий кодекс – [Електронний варіант] : режим доступу - http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17_nreg
6. Указ Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» // Основи податкового законодавства. Збірка основних законодавчих актів. – Харків. – ІНЖЕК.- 2005. – С. 283-288.
7. Закон України «Про систему оподаткування» (в редакції Закону України від 18 лютого 1997 року № 77/97 – ВР зі змінами і доповненнями) // Основи податкового законодавства. Збірка основних законодавчих актів. – Харків. – ІНЖЕК.- 2005. – С.5-14.
8. Іванов Ю. Б. Проблеми податкового регулювання і планування податкових платежів / колект. монограф. / За ред. Ю. Б. Іванова. – Харків. – ХНЕУ. – 2006. – 240 с.
9. Загородній А. Г. Податки та податкове планування підприємницької діяльності: монографія / А. Г. Загородній, А. В. Слісєєв. – Львів. – Центр Бізнес Сервісу. – 2003. – 152 с.
9. Иловайский С. И. Косвенное налогообложение в теории и практике. – Одесса: [б. и.] – 1892. – 252 с.
10. Караваева И. В. Налоговое регулирование рыночной экономики: - М. – ЮНИТИ-ДАНА. – 2000. – 216 с.
- 11.Крисоватий А. І. Податковий менеджмент / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма. – Тернопіль. – Карт-бланш. – 2004. – 332 с.
12. Ярошенко Ф. О. Трансформація державної податкової служби України: монографія. – Ірпінь: Національна академія ДПС України. – 2004. – 368 с.
13. Фокин В. М. Налоговое регулирование / Под ред. С. Г. Пепеляева. – М. – Статут. – 2004. – 76 с.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2012

ТОВ "ДКС Центр"